

Viktor E. Frankl

VÁLASZD AZ ÉLETET

Visszaemlékezések

Szüleim

Anyám régi prágai patríciuscsaládból származott – nagybátyja az az Oskar Wiener¹ volt, akinek Meyrink *A Gólem*² című regényében állított emléket. Már rég vak volt, amikor a theresienstadi koncentrációs táborban, a szemem láttára halt meg. Kiegészítésül még annyit, hogy anyám nemcsak a 12. században élt rabbi, Rási³ leszármazottja, de Maharalé,⁴ a legendás prágai Löw rabbié is. Én a Maharal utáni tizenkettedik nemzedéket képviselem. Mindez a családfánk-ból derül ki, amelybe egyszer alkalmam volt bepillantani.

Kis híján a híres bécsi Stiller kávéházban sikerült világra jönnöm. Egy verőfényes tavaszi vasárnap reggelen ott jöttek rá anyámra az első fájások. Születésnapom Beethoven halálának évfordulójára esik, amiről egy iskolatársam azt a gonoszkodó megjegyzést tette, miszerint „a baj ritkán jár egyedül”.

Anyám áldott jó lélek volt, maga a testet öltött jámborság. Tulajdonképpen nem is értem, hogy gyermekként hogyan lehettem olyan „szekánt”, amilyenek mondtak. Kisgyermek koromban csak úgy tudtam elaludni, hogy altatóként a „Lang, lang ist’s her”^{*} című dalt énekelte – a szövegnek nem volt jelentősége, csak a dallamnak kellett stimmelnie. (Mint utóbb mesélte, sokszor a „Maradj már veszteg, ebadta, büdös kölke” szövegű változatot hallhattam).

Nagyon erősen kötődtem a szülői házhoz, az első olyan hetekben, hónapokban, sőt években is szenvedtem a honvágytól, akárhányszor ügyeletesként a kórházban kellett éjszakáznom, ahol dolgoztam. Először legalább minden héten, később minden hónapban egyszer otthon akartam aludni, végül beértem azzal, hogy legalább a születésnapomon a szüleimnél töltem az éjszakát.

Miután apám Theresienstadtban^{**} meghalt, és anyámmal magunkra maradtunk, elvi kérdést

* John Thompson – Thomas H. Bayly *Long ago* című daláról van szó. Magyar fordításban: „Régi mesékre emlékszel-e még? / Volt egyszer rég, volt egyszer rég” szöveggel ismert. (*A ford.*)

** Theresienstadt (cseh névén: Terezín) garnizonvárost II. József 1780-ban építtette. Az egykori laktanyát és erődítményt 1939-től a német megszállók koncentrációs táborként, illetve az ún. kis erődöt börtönként használták. A holokausztirodalomban ma inkább a Terezín nevet használják, tekintettel azonban arra, hogy a szerző német anyanyelvűként következetesen Theresienstadtként említi, mi is megtartottuk a német elnevezést. (*A ford.*)

csináltam abból, hogy akárhol találkoztunk is, mindig csókkal búcsúztunk el, mintegy garanciájául annak, hogy ha valami elválasztana bennünket, jóban váltunk el egymástól.

És aztán amikor első feleségemmel, Tillyvel Auschwitzba deportáltak, a búcsúnál az utolsó pillanatban azt mondtam anyámnak: „Kérek, add rám áldásodat.” És soha nem felejttem el, ahogy egészen mélyről jövő kiáltással, amelyet csak áhítatosnak mondhatok, azt válaszolta: „Igen, igen, megáldalak” – és áldását adta. Ez körülbelül egy héttel azelőtt történt, hogy őt magát is elhurcolták Auschwitzba, ahol azonnal a gázkamrába küldték.

A lágerban nagyon sokat gondoltam anyámra, de akárhányszor csak az eszembe jutott, milyen lesz a viszontlátás, óhatatlanul az merült fel bennem, hogy az egyetlen megfelelő gesztus az volna, ha letérdelnék elé, és megcsókolnám a ruhája szegélyét.

Ha anyámról azt mondtam, hogy áldott jó lélek volt, maga a testet öltött jámborság, apám karakteréről éppen az ellenkezőjét kell mondanom. Életfelfogása spártai volt, a kötelességről alkotott elképzelése úgyszintén.

Megvoltak a maga elvei, amelyekhez hűséges maradt. Én magam is perfekcionista vagyok, de ő nevelt azzá. Péntek esténként a bátyámmal és

velem olvastatta fel héberül az ima szövegét. Ha hibáztunk, ami a legtöbb esetben meg is történt, nem büntetett meg, csak éppen nem kaptunk jutalmat. Jutalmat csak az kapott, akinek sikerült abszolút tökéletesen felolvasnia a szöveget. Azért tíz heller* járt, de a ritkább esetben fordult csak elő, hogy valamelyikünk nem rontotta el.

Apám életfelfogását nemcsak spártainak, hanem sztoikusnak is nevezhetném, ha nem lett volna legalább ilyen hirtelen haragú is. Egyszer dührohamában eltörte rajtam a sétabotját vagy hegymászóbotját, úgy megvert. Mindennek ellenére az igazságosság megtestesülését láttam benne. És mindehhez mellette az ember mindig biztonságban érezhette magát.

Nagyjában-egészében inkább apámra ütöttem. Azok a tulajdonságaim viszont, amelyeket anyámtól örökölhettem, személyiségstruktúrámban feszültséget idézhettek elő az apámtól kapottakkal. Egyszer az innsbrucki egyetem pszichiátriai klinikáján egy pszichológus elvégeztette velem a Rorschach-tesztet, és utána azt mondta, soha nem látott még ilyen nagy távolságot a szélsőséges racionalitás és a mélységes emocionalitás között. Az előzőt vélhetően apámtól, az utóbbit pedig – feltehetően – anyámtól örököltem.

* Fillér (német).

Apám az akkoriban az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó Dél-Morvaországból származott. Könyvkötőmester koldusszegény fiaként, éhezve–nélkülözve végezte orvosi tanulmányait, amelyekben egészen az abszolutóriumig eljutott, ám akkor anyagi okokból kénytelen volt abbahagyni tanulmányait; közszolgálatba lépett, és a szociális minisztériumban az igazgatóságig vitte. Mielőtt a theresienstadti koncentrációs táborban éhen halt, látták az igazgató urat, amint éppen egy üres szemetesedényből próbálta kikaparni a maradék burgonyahéjat. Amikor később Theresienstadtból Auschwitzon át a kauferingi koncentrációs táborba kerültem, ahol szörnyen éhezünk, megértettem apámat: én magam is a körmeimmel kapartam ki egy apró répadarabot a fagyott földből.

Apám egy ideig Joseph Maria von Baernreither⁵ miniszter magántitkára volt. Baernreither akkoriban könyvet írt a büntetés–végrehajtás reformjáról, és a témába vágó tapasztalatairól, amelyeket Amerikában szerzett. Könyvének kéziratát csehországi birtokán vagy kastélyában diktálta le apámnak, aki tíz évig parlamenti gyorsíróként működött. A miniszternek feltűnt, hogy apám, akárhányszor ebédre vagy vacsorára hívják, mindig kitér a meghívás elől, mígnem egyszer megkérdezte, mi az elutasítás oka. Apám elmondta,